

Koncepcja państwa i prawa w ideologii Oświecenia

Oświecenie określane często jako Wiek Rozumu to prąd kulturalny oraz okres w historii Europy przypadający na wiek XVIII.

Celem poniższej pracy jest omówienie koncepcji państwa i prawa w ideologii oświecenia.

W dorobku filozoficzno – pogładowym tej epoki szczególne miejsce zajmuje człowiek widziany jako jednostka rozumna, której przysługują prawa. Według filozofa I. Kanta rozum jest najlepszym środkiem do poznania świata. Z takiego założenia wynikała idea wolności w życiu politycznym i społecznym.

Filozofia oświecenia była krytyczna wobec zastanego porządku; eksponowała takie pojęcia jak natura czy prawo naturalne – czyli takie które ma poparcie ludzi. Stąd oświecenie postuluje zaprzestanie eksterminacji Indian, niewolnictwa Murzynów, podziałów stanowych, nauk Kościoła Katolickiego i kościołów protestanckich. Przeważała także krytyka absolutyzmu królewskiego.

Myśliciele tamtych czasów przedstawiali różne koncepcje państwa. Do najważniejszych należą przedstawione poniżej.

T. Hobbes sądził, że człowiekiem kieruje tylko i wyłącznie egoizm. Dlatego też skłócone wewnętrznie społeczeństwo wymaga silnej władzy królewskiej, której zadaniem jest zaprowadzenie ładu i porządku. Podstawą tej władzy ma być umowa społeczna w której lud dobrowolnie godzi się na absolutyzm królewski.

Zupełnie inne stanowisko zajmował ojciec oświecenia John Locke. Przedstawił on wizję państwa liberalnego, opartego na zasadach tolerancji, poszanowania własności prywatnej i swobody działalności gospodarczej. Społeczeństwo miało mieć

przewagę nad władzą polityczną. Locke proponował rozdzielenie państwa i kościoła co miało dać faktyczną równość wobec prawa i powstanie społeczeństwa obywatelskiego. Te postulaty były jawną krytyką absolutyzmu będącego w ścisłym związku z Kościołem, a także narzucającego swą wolę całemu społeczeństwu. Systemowi absolutystycznemu została przeciwstawiona wizja państwa chroniącego prawa obywateli. Według Locke'a głównymi sferami działalności państwa powinny być stanowienie i wykonywanie praw oraz obrona społeczeństwa przed agresją z zewnątrz.

Władza państwowa powinna ustalać prawa i wykonywać je, czyli rządzić i zajmować się polityką zagraniczną. Locke jest zwolennikiem demokracji, która – choć tylko w momentach wyborów – pozwala obywatelom decydować o losach kraju. Sama umowa społeczna miała być sytuacją, w której mieszkańcy ustalają zasady, które będą obowiązywać powszechnie w ich kraju. Koncepcja umowy społecznej, pochodząca od tego filozofa, miała kilka głównych założeń. Po pierwsze, należy zbadać pochodzenie władzy w kraju. Jeśli wynika ona ze zgody mieszkańców dawniej, to do dziś należy przestrzegać tych założeń. Umowa ustanawia nowożytnie państwo. W związku z tym, autor propaguje jasność i jawność przepisów umowy społecznej i wprowadzenie rządów prawa. Zasady te muszą być wpisane w konstytucji państwa. Nie trzeba chyba dodawać, że, jak na człowieka Oświecenia przystało, zakładał on związanie prawa do uczestnictwa w tworzeniu takiej umowy z świadomością polityczną obywateli. Wspólnota jest suwerenem, który na mocy wyborów przydziela prerogatywy rządowi. Takie założenie usuwa problem władzy jako przymusu, wprowadzając dobrowolność umowy i poddania się procesowi rządzenia przez obywateli. Jest to założenie podstawowe dla myśli liberalnej, wręcz fundamentalne dla wszystkich koncepcji demokracji. Jednak najważniejsza z przesłania Locke'a jest zasada trzech wolności, stanowiąca pewien fundament oświeceniowego projektu wolności w polityce – wolność gospodarcza, wypowiedzi i zrzeszania się.

I. Kant proponuje ideę wiecznego pokoju. Opiera się ona na zasadzie federacji państw, republikańskim ustroju i powszechnej gościnności. Republikański ustrój jest efektem przyjęcia założenia racjonalnej i wolnej natury człowieka, federacja pochodzi od dużego autonomizmu posiadacza nieśmiertelnej duszy.

Francuski myśliciel, Monteskiusz krytykował stosunki feudalne i rozwijał teorię państwa praworządnego. Postulował on zapewnienie wszystkim obywatelom wolności, myśli, sumienia, słowa i druku a w stosunkach międzynarodowych- dotrzymanie umów. Uważał, że wolność w przeciwieństwie do rządów absolutystycznych prowadzi do bogacenia się kraju. Najśłynniejszą myślą Monteskiusza mającą zastosowanie do dziś jest trójpodział władzy państwowej na: ustawodawczą, sądowniczą i wykonawczą. Takie rozdzielenie prowadzi do harmonii i ładu, natomiast skupienie tych trzech gałęzi w jednym ręku do tyranii.

J.J Rousseau zdefiniował pojęcie egalitaryzmu – systemu równych szans życiowych, warunków, praw i dochodów ludzi. Wg niego u podłoża nierówności społecznych leży prawo własności prywatnej. Suwerenem powinien być lud, który powierza władzę różnym rządom demokratycznym czy monarchicznym i w każdej chwili może ją im odebrać. Fundamentem tej teorii była różność wszystkich obywateli wobec prawa, suwerenności państwa, zasada sprawiedliwości społecznej oparta na prawie naturalnym. Idealnym ustrojem była dla niego republika. Ponieważ indywidualizm chwalił polską demokrację za liberum veto.

Do najbardziej radykalnych poglądów należały te, przedstawiane przez G. Mably i Morelly'ego – twórców komunizmu utopijnego. Propagowali oni ideę społeczeństwa równych sobie ludzi, bez własności prywatnej i nie pobierający opłat za swą pracę.

Denis Diderot wskazywał, że lud jest suwerenem a parlament jego reprezentantem. Lud winien stanowić prawa i decydować o charakterze władzy, a także mieć prawo bronić wolności i

walczyć z uciskiem nawet przy użyciu siły zbrojnej.

W rzeczywistości na kontynencie europejskim (oprócz Anglii) przeważał absolutyzm oświecony będący odmianą absolutyzmu. Była to forma ustroju rozwijająca się w II połowie XVIII wieku w której władca uznaje zasady umowy społecznej między sobą a społeczeństwem, przyznaje mu pewne wolności np. tolerancję religijną, jednocześnie jednak pozostaje monarchą absolutnym, sprawującym władzę nad wszelkimi dziedzinami administracji państwowej. Mianuje się pierwszym sługą państwa. Charakterystyczna dla absolutyzmu oświeconego była troska monarchy o silną pozycję międzynarodową państwa. Przeprowadzano reformy finansów, wystawiano nowoczesne armie, inwestowano w rozwój nauki. Absolutyzm oświecony najlepiej rozwinął się w Prusach (Fryderyk II Wielki), Austrii (Maria Teresa, Józef II), w państwach skandynawskich (Gustaw III). Miał duży wpływ na monarchię w Hiszpanii i Portugalii. W Rosji część idei absolutyzmu oświeconego przyjęła Katarzyna II Wielka.

Pokrótce chciałabym scharakteryzować rządy absolutyzmu oświeconego na terenie Rosji, Prus i Austrii. W Rosji istniał najwyższy w Europie wymiar władzy nad obywatelem, car stoi na czele państwa i Cerkwi. Rządy w państwie sprawuje poprzez ograniczenie wolności ludu, system kontrolki i rozbudowaną biurokrację. Lud składa przysięgę posłuszeństwa carowi. W prawie obowiązuje kara śmierci, a także zasada, że władza nie podlega prawu.

Na terenie Prus władza wg zasad ideologii oświecenia wynika z umowy społecznej. Władca kieruje wszelkimi działaniami polityki wewnętrznej i zagranicznej. Rządy opierają się na biurokracji, despotyzmie. Następuje zniesienie poddaństwa. W sektorze prawa władca decyduje o kierunku polityki karnej, istnieją kary dla dezertów a także system resocjalizacyjny.

W Austrii władza jest silnie scentralizowana. Podczas panowania Marii Teresy państwo związane jest z Kościołem,

natomiast za Józefa II następuje wprowadzenie terroru i despotyzmu, opodatkowanie duchowieństwa i wrogość wobec Kościoła (józefinizm). Na obywateli nałożona jest cenzura i kontrolna policyjna. Władca stoi na czele sądów i kodyfikuje prawo cywilne i karne.

Wspólną cechą polityki tych państw są reformy oświaty i szerzenie kultury. Również w dziedzinie gospodarki państwa te podążały wspólnym torem merkantylizmu.

Podsumowując, należy podkreślić, że współczesna historiografia uważa bez myśli oświeceniowej nie zaistniałyby systemy polityczne oparte na absolutyzmie oświeconym, a także współczesnych modeli państw demokratycznych opartych na trójpodziale władzy. Równocześnie idea republiki rządzonej przez wybrany w wolnych wyborach parlament stała się zaczynem zmian zachodzących w Europie. Nowy ustrój polityczny Amerykanie uczynili podstawą swojej konstytucji. Stany Zjednoczone były jednym z najdoskonalszych przykładów wprowadzenia pomysłów wieku rozumu w życie. Jednocześnie idee liberalizmu stały się podstawą ekonomicznego rozwoju tego kraju. Wielka Brytania mimo zachowania ustroju monarchii podążyła tą samą drogą, co doprowadziło do rewolucji przemysłowej w następnym stuleciu. W Polsce idee oświecenia doprowadziły do powstania Konstytucji 3 Maja oraz do nieudanych prób budowy nowoczesnego państwa.

Jeżeli potrzebujesz konsultacji przy pisaniu pracy licencjackiej lub magisterskiej, to polecamy serwis [pisanie prac](#) - pomoc w pisaniu prac w granicach dozwolonych prawem